

ПРЕЦЕДЕНТНІСТЬ У НЕВЕРБАЛЬНИХ ПРАКТИКАХ СУЧАСНОГО МЕДІАПРОСТОРУ: ФІЛОСОФСЬКО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

МАЙЯ, ТРИНЯК¹

Анотація

У сучасних умовах одним із ключових понять комунікативного простору стає медійність, що актуалізує залежність семіотичної організації тексту від форматних властивостей каналу комунікації. Відповідно зазнає трансформації інструментарій для створення медіатексту, спосіб і середовище його поширення у комунікативному просторі. «Мозаїчність» медіасередовища проявляється у зміні основоположних світоглядних орієнтирів і принципів створення сучасного медіаповідомлення: фокус зміщується із слова на візуалізацію, знак, символ, які поєднуються у кліповій, фрагментованій презентації інформації. Стрімкий розвиток інтерактивних медіа, креолізація дискурсу масмедіа не лише сприяють створенню нових культурних артефактів, а нових форм прецедентності, які потребують наукового осмислення. **Мета дослідження** – здійснити філософсько-культурологічний аналіз феномену прецедентності у невербальних практиках сучасного медіапростору. **Методологія дослідження**: метод теоретичного аналізу, що дозволив репрезентувати наукову інтерпретацію прецедентності у контексті невербальних практик сучасності; описовий метод, за допомогою якого було описано структурно-семантичні та функціональні особливості уживання невербальних прецедентних феноменів у сучасному комунікативному просторі; метод онтологічного аналізу, з метою дослідження сутності та природи прецедентності у невербальному вимірі медіапростору; герменевтичний метод, завдяки якому було здійснено інтерпретацію та розуміння феномену прецедентності у медіадискурсі. Представленні у статті узагальнення дозволили дійти **висновку**: кліповість і «мозаїчність» медіасередовища актуалізує такі невербальні засоби комунікації, як візуалізація, знак, символ, які володіють еталонністю, імперативністю, задають модель для комунікативного акту. Доведено, що прецедентний феномен такого порядку відрізняє від цих явищ особлива емоційна і пізнавальна значущість. Інакше кажучи, спроби диференціації цього поняття ґрунтуються на розумінні й визнанні різного ступеня «вкоріненості» прецедентного тексту у свідомості, а отже, і різного ступеня його культуротворчого потенціалу. **Практичне значення дослідження** полягає в обґрунтуванні зв'язку феномену прецедентності у невербальних практиках сучасних масмедіа із когнітивним досвідом суспільної свідомості.

Ключові слова: прецедентність, невербальні практики комунікації, медіапростір, знак, символ, інтернет-мем.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Сучасні культурно-інформаційні процеси, що є віддзеркаленням зміни соціальної дійсності й оптимізації технологічних ресурсів суспільства, експоненціально збільшують обсяги виробництва, споживання та обміну інформацією, що багато в чому модифікує комунікативні практики. Ще в 1960-ті роки французький учений А. Моль окреслив динаміку перетворення традиційної «гуманітарної культури», побудованої на чітко структурованій ієрархії гіперонімічних і гіпонімічних понять, на культуру, названу ним «мозаїчною» (Moles, 1967). Згідно з концепцією вченого, яка багато у чому знаходить підтвердження в актуальних умовах цифровізації суспільства, знання формуються з окремих еле-

ментів, що вступають у прості, подекуди випадкові «відносини близькості за часом засвоєння, за співзвуччям або асоціацією ідей» (Moles, 1967, с. 45). Ці так звані «уривки» не утворюють чіткої структури, але при цьому демонструють неймовірне прагнення до «зчеплення», що надає «екрану знань» щільності та компактності.

Означений тип культури нагадує мозаїку, яка «видається по суті своїй випадковою, утвореною із безлічі фрагментів, що прилягають одне до одного, але не утворюють цілісної конструкції, де немає точок відліку, немає жодного по-справжньому об'єднуючого поняття, проте є багато понять, що несуть у собі певні смисли (опорні ідеї, ключові слова тощо)» (Moles, 1967, с. 46).

Індивід занурений у безперервний потік інформаційних прецедентів, явищ, випадкових вражень, обмін думками і хаос випадкових відомостей, які формують його інформаційне і культурне тло. Багато у чому концепція А. Моля корелює із поняттям ризому, введеним у науковий ужиток французьким філософом Ж. Дельюзом і психологом Ф. Гваттарі,

Corresponding author:

¹ Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)
E-mail: Maya1973Trynyak@gmail.com
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4981-8535>

яке позначає множинні неієрархічні елементи у поданні та інтерпретації знання (Deleuze, 1994). У текстовому переломленні ризома – це стратегія текстопородження, що передбачає нелінійну взаємодію, умовність або відсутність центру і периферії й водночас – потенціал будь-якого дискурсивного компонента виявитися контрапунктом семантичної поліфінії. По суті, це не звичайна компіляція, а форма інтелектуальної та творчої інтерпретації. Так, будь-який елемент дискурсивної формації може встановлювати взаємозв'язки з іншим елементом / елементами і у нових конфігураціях, що актуалізують метафори, алюзії, ремінісценції, алегорії тощо забезпечувати прирощення смислу.

Стрімкий розвиток інтерактивних медіа, їхня взаємодія із традиційними засобами масової інформації, унікальні можливості креолізації дискурсу мас-медіа та доповнення інформаційного потоку не лише сприяють створенню нових культурних артефактів, а й посилять на них, нових форм прецедентності, які потребують наукового осмислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Дослідженням прецедентних феноменів займалися (Богданова, 2016), О. Ільченко (Ільченко, 2012), І. Сахарук (Сахарук, 2015), Т. Соловійова (Соловійова, 2022), А. Степанюк (Степанюк, 2019), Г. Тащенко (Тащенко, 2017), які класифікували прецедентні феномени, розглянули специфіку їх функціонування, сприйняття та тлумачення. Вагомий внесок у вивчення прецедентних феноменів у медіа зробили А. Буднік (Буднік, Хижняк, 2013), Л. Меркотан (Меркотан, 2016), І. Хижняк (Буднік, Хижняк, 2013) тощо.

Грунтуючись на загальноприйнятих визначеннях термінів «прецедентний феномен», «прецедентна одиниця», А. Петренко простежує, як використовують ці номінації дослідники, і обґрунтовує власне визначення терміна «прецедентна мовна одиниця», розмежовуючи вербальні і невербальні її репрезентації [9]. У своєму дисертаційному дослідженні вона розглядає прецедентний феномен як ментефакт, що є носієм національно-прецедентних і узагальнено-оцінних смислів, виявляє релевантні українській лінгвокультурній спільноті мовно-культурні коди, звертаючись до фразеологічних прецедентних феноменів (Петренко, 2021).

Інші українські дослідниці А. Буднік та І. Хижняк у своїх наукових розвідках доводять, що прецедентні тексти складають фонд національно-культурної та історичної пам'яті українського етносу, входять у колективні фонові знання лінгвокультурної спільноти, а отже, є суттєвим елементом загальнокультурної грамотності (Буднік, Хижняк, 2013, с. 28]. Відсилання до прецедентних текстів зорієнтоване не на звичайну комунікацію, а на прагматичну спрямованість, виявляючи глибинні властивості мовної особистості, зумовлені цілями, мотивами, ситуаційними інтенціями (Буднік, Хижняк, 2013, с. 29].

На жаль, більшість досліджень прецедентних феноменів зосереджується переважно у царині лінгвістики, тоді як філософсько-культурологічний вимір прецедентності все ще залишається недостатньо дослідженим.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.

Мета дослідження – філософсько-культурологічний аналіз специфіки прецедентності у семіотично ускладнених текстах сучасного медіапростору.

У ході дослідження було використано метод теоретичного аналізу, що дозволив репрезентувати наукову інтерпретацію прецедентності у контексті невербальних практик сучасності; описовий метод, за допомогою якого було описано структурно-семантичні та функціональні особливості уживання невербальних прецедентних феноменів у сучасному комунікативному просторі; метод онтологічного аналізу, з метою дослідження сутності та природи прецедентності у невербальному вимірі медіапростору; герменевтичний метод, завдяки якому було здійснено інтерпретацію та розуміння феномену прецедентності у медіадискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Використання прецедентних феноменів є способом непрямой комунікації, тобто змістовно ускладненої комунікації, де розуміння висловлення включає смисли, які не експліковані в ньому та потребують додаткових інтерпретацій з боку адресата. Основу класифікацій прецедентних феноменів, на думку А. Степанюк, створює критерій їхнього словесного вираження або невираження та специфіка; при цьому виділя-

ють вербальні та невербальні феномени. Також в основу диференціації можуть бути покладені їхні потенційні можливості чи неможливості реалізації в мовленні, згідно з якою вони поділяються на вербалізовані (перехід суб'єктивних явищ в слова зовнішньої або внутрішньої мови) та невербалізовані (Степанюк, 2019).

Медійний дискурс є середовищем, у якому відбувається постійна взаємодія між інформаційними продуктами, їхніми творцями та споживачами. В інформаційну еру розвиток цієї комунікаційної платформи відбувається надзвичайно стрімко. Завдяки залученню інноваційних технологій процес обміну даними значно прискорився та спростився, змінилися засоби реалізації основних функцій медіа: збільшилася кількість каналів та інструментів отримання інформації, відкрита пропаганда та маніпуляція поступилися місцем сугестії. Демократизація та інтелектуалізація інформаційного простору, а також вплив панівної на сьогоднішній день постмодерністської культурної парадигми, у якій існує й розвивається у тому числі і сучасний український медійний дискурс, визначили такі його текстово-дискурсивні риси: дискурсивну інтерференцію, інтерактивність, мультимедійність, гіпертекстуальність тощо.

Осмилення динаміки розвитку електронних інформаційних ресурсів, комунікативних процесів і дискурсивних практик, опосередкованих новими медіа, сприяло запровадженню поняття «медіатизація», що позначає зміни соціальних комунікацій, спричинені впливом медіа. Домінантний характер електронної культури відзначають такі дослідники соціокультурних процесів, що відбуваються в сучасному суспільстві, як М. Маклюен (McLuhan, 1962), Ю. Габермас (Habermas, 1991), М. Луман (Luhmann, 1997).

Цифрова форма аудіовізуальної комунікації ініціює полілог (як широкий обмін смислами і значеннями) та інтертекст, що в умовах інформаційних мереж піднімають на якісно новий щабель бахтінську поліфонію. У сучасних умовах одним із ключових понять комунікативного простору стає медійність, тобто опосередкованість тексту технічними можливостями передавального каналу, залежність семіотичної організації тексту від форматних властивостей каналу. Ця властивість зумовлює як технічні, так і змістовні аспекти: інструментарій для створення медіатексту, спосіб і середовище поширення. «Мозаїчність» медіасередовища проявляється

і у ключових принципах створення сучасного медіаповідомлення: фокус зміщується із слова на візуалізацію, кліпову або фрагментовану презентацію.

Функціональний потенціал інтертекстуальності зростає і багато в чому саме вона визначає базові характеристики властивостей сучасного медіатексту, наприклад, гібридність, інтегративність, полікодовість, відкритість, яку слід розуміти вже як мас-медійну інтертекстуальність, а також масовість, що є закономірним наслідком глобалізації культури.

Вивчення мас-медійної інтертекстуальності безпосередньо пов'язане із проблемою прецедентності. У традиційному трактуванні до категорії прецедентних прийнято відносити тексти, значущі для індивіда у пізнавальному й емоційному плані, що мають надособистісний характер, тобто добре відомі й оточенню даного індивіда, звернення до яких є неодноразовим, воно знову і знову повторюється у дискурсивному полі цієї мовної особистості.

Як форми актуалізації прецедентних текстів виокремлюють цитату, назву тексту, ім'я автора або персонажа. Зауважимо, що згідно із цією концепцією, до числа прецедентних текстів віднесено також невербальні феномени, що дає підстави для широкого трактування феномену прецедентності у сучасному медіапросторі.

Аналіз прецедентних феноменів дозволяє умовно об'єднати їх у такі групи:

1. *Прецедентна ситуація* (ПС), що являє собою свого роду «еталонну» ситуацію, пов'язану із набором певних конотацій, диференціальні ознаки яких входять до когнітивної бази тої чи іншої соціальної групи або суспільства в цілому;

2. *Прецедентний текст* (ПТ) – закінчений і самодостатній продукт мовленнєво-осмиленнєвої діяльності, тобто певна усталена (полі) предикативна одиниця;

3. *Прецедентне ім'я* (ПІ), що є по суті індивідуальним ім'ям, пов'язаним або із широко відомим текстом, або із прецедентною ситуацією;

4. *Прецедентне висловлювання* (ПВ), що розуміють як репродукований продукт мовленнєво-осмиленнєвої діяльності, як закінчену й самодостатню (полі) предикативну одиницю.

Слід зауважити, що у когнітивній базі зберігаються не стільки уявлення про прецедентні феномени як такі в усій своїй повноті й діалектичності, скільки інваріанти наявних і можли-

вих уявлень про ті чи інші феномени. Інакше кажучи, за наявності індивідуальних варіантів сприйняття певного культурного предмету двома довільно взятими індивідами, існує інваріант сприйняття прецедентного феномена, загальний для усіх членів цієї культурної спільноти, що включає національно детермінований набір ознак у мінімізованому, редукованому вигляді.

За певним прецедентним текстом також стоїть інваріант його сприйняття (ІВПТ). Він експліцитно майже не виражається, але імпліцитно присутній, що виявляється, наприклад, у прийнятті/неприйнятті суспільством екранізації або інсценізації літературного тексту (особливо зарубіжними режисерами, тому що у різних національно-лінгво-культурних спільнотах існує свій інваріант сприйняття одного й того самого тексту.

Прецедентне висловлювання, на відміну від інших прецедентних феноменів (ПТ, ПС, ПІ), має свою особливу структуру (поверхове значення, глибинне значення і системний смисл. Проте це не суперечить загальній концепції прецедентних феноменів, тому що у функціонуванні прецедентного висловлювання важливим виявляється не тільки розуміння його значення, а й знання екстралінгвістичних, когнітивних чинників, які стоять за даною одиницею. Таким чином, говорячи про наявність інваріанта сприйняття того чи іншого культурного предмета, ми розглядаємо перш за все когнітивний аспект прецедентних феноменів. Однак при цьому слід мати на увазі, що прецедентне ім'я і прецедентне висловлювання є лінгво-когнітивними, вербальними феноменами, що мають чітко фіксовану форму, тоді як прецедентний текст і прецедентна ситуація відносяться, на наш погляд, до феноменів, скоріше, філософського, а не лінгвістичного плану, оскільки зберігаються у суспільній свідомості як певні соціокультурні архетипи. Більш того, далеко не всі прецедентні висловлювання мають жорсткий зв'язок із текстом, у багатьох випадках цей зв'язок відсутній або слабкий.

На різних етапах розвитку теорії прецедентності неодноразово порушувалося питання щодо кореляції вербальних одиниць, що займають пограничне становище між прецедентними феноменами і, наприклад, фразеологізмами чи широко уживаними метафоричними конструкціями, із невербальними формами прецедентності: трактування зображення або відеоряду (плаката,

коміксу, фільму) як прецедентного тексту або візуальних і вербально-візуальних феноменів у креолізованому тексті.

Проблематика прецедентності у невербальних практиках актуалізує дослідження знаку як позамовного транслятора змісту повідомлення.

Загальні принципи знакових концепцій були сформовані різними науками: філософією, логікою, математикою, психологією, лінгвістикою. Значний вплив на формування знакової теорії мови справила семіотика. Не маючи можливості в рамках даної наукової розвідки докладно проаналізувати різні точки зору, ми дозволимо собі лише згадати імена деяких дослідників, які так чи інакше торкалися цієї проблематики: В. Гумбольдт, Ф. де Соссюр, Е. Кассіер, Ч. Пірс, К. Г. Юнг, П. Рікер, Ж. Піаже та ін., і дуже стисло викласти ті ідеї, які тією чи іншою мірою вплинули на вироблення нашої концепції.

Так Ч. Пірс, розмежовуючи за характером знаки трьох типів і виокремлюючи з-поміж них знаки-символи, визначав останні як такі, що породжуються встановленням зв'язку означуваного і означуваного внаслідок укладання умовної угоди: зв'язок двох сторін знака-символу не залежить від їхньої схожості; такий знак набуває статусу умовного встановлення і загального правила. Поле Рікером символ визначається через здатність до подвійного смислу: символ, із семантичного погляду, побудовано так, що «він передає смисл за допомогою смислу, у ньому первинний, буквальний, земний, почасти фізичний, смисл відсилає до фігурального, духовного, екзистенціального, онтологічного смислу, який ніяк не можна подати поза цим непрямим позначенням.

Те чи інше прецедентне ім'я, яке онтологічно «прив'язане» до якогось прецедентного тексту, може ставати ім'ям-символом. Наприклад, якщо під час звернення до ПІ, пов'язаного з певним прецедентним текстом (ПТ), автор апелює до певної прецедентної ситуації (ПС). Відповідно й саме ім'я-символ пов'язане з інваріантом сприйняття ПС, що зберігається у когнітивній базі. В якості прикладу можна навести імена: Ромео і Джульєтта, Отелло і Дездемона, Іуда тощо. Прецедентне ім'я Іуда, імовірно, належить до числа універсально-прецедентних феноменів, тобто відоме будь-якому середньому сучасному homo sapiens, незалежно від приналежності до тієї чи тієї лінгво-культурної спільноти, і є символом прецедентної ситуації зради.

Зауважимо, що у дослідженні проблеми символу в контексті прецедентних феноменів, власне сам символ, на наш погляд, слід розглядати із трьох ракурсів: (а) *семантичний аспект*: символ є означальним для певного смислу, він завжди є більш вагомим за знак, вирізняється невичерпною багатозначністю свого змісту; (б) *когнітивний аспект*, що диктується самою природою прецедентних феноменів, а саме, збереженням у когнітивній базі у вигляді когнітивних структур інваріанта сприйняття прецедентного імені і системного смислу прецедентного висловлювання, що не експліціюються в комунікації. Символ співвідноситься з певними феноменологічними когнітивними структурами, будучи їхнім вербальним відображенням; потенційне значення, що міститься у символах конвертується у диференціальний когнітивний зміст; (в) *функціональний аспект*: мається на увазі, що прецедентне висловлення і прецедентне ім'я стають символами саме у разі використання їх у комунікації. Значення символу як означення якогось смислу, породжуваного екстралінгвістичними чинниками, актуалізується саме в комунікації (що дає нам підстави зараховувати символ прецедентного феномена до одиниць дискурсу), і саме актуалізація певного смислу в комунікації дає підстави вважати означену одиницю символом.

Одним із затребуваних форматів подання інформації у невербальних дискурсах сучасного медіапростору є інтернет-мем. Він об'єднує у єдине ціле різні семіотичні коди (візуальні, аудіальні тощо), а також змістовно-смісловий і композиційно-структурний плани повідомлення відповідно до творчого задуму творця. Меми характеризуються вірусною природою поширення від одного користувача до іншого, причому цей формат повідомлення мімікрує відповідно до технологічних можливостей каналу поширення (взаємодія/використання кодів). Засоби створення та поширення інтернет-мемів – комп'ютерні технології та системи миттєвого обміну повідомленнями для мобільних та інших платформ. Іманентними характеристиками розглядуваного інформаційного продукту є фокус на оціночності та кореляція із актуальними для групи користувачів / спільноти / соціуму подіями чи явищами. Полімодусна природа мема реалізується в усьому різноманітті конвергенції семіотичних кодів: «текст – картинка», «текст – відео», «текст – аудіо», «текст – відео – аудіо», «аудіо – аудіо», «аудіо – картинка» та ін.

Не кожен мем, як полімодальний феномен, є прецедентним, але, як правило, кожен містить принаймні один елемент коду, що апелює до прецедентного феномена. Відповідно до структурного критерію, що передбачає урахування технологічного та структурно-семіотичного аспектів, ми виокремлюємо такі типи мемів: аудіо-меми, меми з домінантою тексту, меми з домінантою статичного візуального об'єкта, меми у форматі gif, відео-меми.

Так, аудіо-меми являють собою аудіозапис, який може містити вербальну складову. Показово, що у дискурсивному просторі фігурують аудіо-меми, які не містять вербального ряду, але виявляють потенціал прецедентності. Прикладом може слугувати звук сміху іспанця Ель Рісітаса. Першоджерелом цього інтернет-мема є прецедентна ситуація – інтерв'ю іспанця щодо його роботи на пляжі. Початковий відеозапис став предметом творчого опрацювання користувачів мережі як у плані супроводу інтерв'ю авторським перекладом, який не завжди відповідав оригінальному змісту, так і в контексті використання окремих елементів коду – візуального (кадр, на якому Е. Рісітас сміється) або аудіального (звук сміху) – як інтегративних елементів інших мемів.

Кожен із кодів повідомлення-джерела виявився затребуваним у медіапросторі, і загалом за ними закріпилося значення безтурботного й іронічного ставлення до дійсності. При цьому важко охарактеризувати тип прецедентного феномена, оскільки при використанні окремих елементів коду вихідного інтерв'ю референція може бути звернена безпосередньо до ситуації (ПС), персони (ПІ) або фізіологічної реакції на гумор як набору жестів (жестовий прецедентний феномен) та/або продукування звуку (феномен, що можна назвати аудіальним).

Наведений приклад яскраво демонструє комплексну природу семіотично ускладненого тексту. Меми з домінантою статичного візуального об'єкта фігурують у форматах фотожаб, фейсів, міні-коміксів тощо. Ці об'єкти можуть бути самостійними комунікативними одиницями або використовуватися як доповнення до візуального коду у полікодових мемах. З огляду на широкі можливості соціальних медіа у плані трансляції та популяризації образу, є усі підстави стверджувати, що вони є ідеальним середовищем для закріплення того чи іншого феномена як прецедентного.

У медійному просторі можна простежити свого роду «моду» на особистості або образи, які, природно, мають властивість змінюватися або втрачати свою актуальність. Наприклад, фотозображення американського актора Кіану Рівза (кадри з фільмів або будь-які особисті фото), які спочатку виражали захват від професійних та особистісних якості актора, пізніше стали збірним образом (актуалізація ПІ через візуальний код). Іншим яскравим прикладом медійної особистості є ще один американський актор – Леонардо Ді Капріо. Образ актора оформився як на основі фільмів, у яких він зіграв, так і на підставі фактів, пов'язаних із особистим життям. Так, кадри із зображенням Л. Ді Капріо, на яких його персонажі плачуть, сумують, демонструють емоцію страждання, спочатку фігурували у контексті загального тренду переживань з приводу відсутності в актора статуетки «Оскара». Пізніше ці ж кадри актуалізувалися як вторинне позначення розпачу і страждань у разі невдачі, коли на справу було витрачено значні зусилля. Іншу прагматику несе зображення його персонажа із фільму «Великий Гетсбі» (2013). Кадр із фільму із зображенням Д. Гетсбі, який простягає келих мартіні, став збірним образом заохочення легкого ставлення до життя, іронії або сарказму. Межі прецедентних феноменів у цьому разі так само дуже умовні, адже ми маємо справу як із ПІ, так і з ПС, прецедентним жестом (положенням руки, посмішкою тощо) та іконічним прецедентним феноменом.

У досліджуваній категорії інтернет-мемів неабиякою популярністю користуються образи, які демонструють добре знайому ситуацію, однак, вона не є прецедентною. Вже класичним є приклад зображення кількох котів, що стовпилися навколо об'єктива та зазирають в нього. Зображення демонструє типову поведінку домашніх улюбленців; створюється імітація того, що вони підійшли до господаря. У дискурсивній практиці використання цього зображення як іконічного візуального прецедентного феномена можна виокремити такі особливості: 1) у деяких контекстах вербальний код об'єктивує різні види прецедентних феноменів – ПЗ, ПІ або ПВ; 2) за зображенням закріпилося значення того, що коти принесли якісь неприємні звістки, привід для розчарування, нарікання, тощо; 3) зображення може бути ключем до інтерпретації іншого коду.

Загалом потенціал прецедентності у семіотично ускладнених текстах вищий, ніж у моноко-

дових, тому що контрапункт семіотичних кодів, які транслюють різнопланові прецедентні феномени, забезпечує збільшення смислу, можливість передавання різними каналами, що, у свою чергу, сприяє закріпленню феномена у пам'яті. Деякі полікодові мему несуть у собі потенціал прецедентності не як окремі елементи коду, а як (полі)предикативні одиниці у своїй сукупності. Зауважимо, що це питання потребує подальшого ґрунтовного вивчення. Інтерактивні платформи слугують майданчиком для створення інформаційних потоків і трансляції найактуальніших тем, соціально та культурно значущих як для користувачів конкретного ресурсу, так і для суспільства загалом. У дискурсивній практиці знаходять відображення прецедентні феномени, які є актуальними для учасників комунікативного процесу та відповідають технологічним параметрам каналу, яким передається повідомлення (наявність/відсутність можливості, традиція використання відповідного коду (візуального, аудіального тощо). Сучасні медіатексти являють собою семіотично ускладнене явище, в рамках якого можуть набувати актуалізації найрізноманітніші форми невербальної (іконічної, індексної, аудіальної) прецедентності.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі

Сучасні ЗМІ переважно орієнтовані на миттєве засвоєння індивідом інформації, а не на її інтерпретацію. Відповідно інтертекстуальність у сучасному медіатексті сприймається скоріше як комунікативна перешкода, комунікативна аномалія тексту і не інтерпретується у повному обсязі споживачем ЗМІ. Для того, аби інтертекстуальний знак, як інструмент сучасного невербального дискурсу, реалізував свою когнітивну функцію, його має бути максимально роз'яснено: імпліцитне переведене в експліцитне, евристика – у дидактику. Наразі склалася ситуація «замкненого кола»: з одного боку, засоби масмедіа орієнтуються на когнітивну базу споживача, і тому істотно «спрощують» свій текст, звільняючи його від усього, що може перешкоджати розумінню, передусім від інтертекстуальних одиниць, з іншого – формують свого майбутнього споживача, який не обтяжений тягарем культури як активної пам'яті людства. Один із прогнозів розвитку сучасного медіаринку передбачає подальшу «фрагментацію медіа» і перехід від «широкого мовлення» до «вузької спеціалізації» у галузі електронних технологій: мас-медіа,

в їх звичному форматі, йдуть у небуття. Засоби масової інформації перестали бути масовими (скоріше вони стали засобами вузької, а в майбутньому – персональної інформації), у зв'язку із вузькою спеціалізацією ЗМІ, з одного боку, або через розпорошення цільових аудиторій за нішами – з іншого. Отже, інтертекстуальність як інтегративна категорія, що долає вікові, гендерні, професійні відмінності, остаточно поступиться місцем прецедентності, яка стратифікує комунікативний простір за численними критеріями, яких стає все більше (прецедентні феномени фанатського спортивного та фанатського

музичного дискурсу, прецедентні феномени музичних та спортивних фанатів 60-х рр. ХХ ст. та сучасних тощо). На нинішньому етапі історії здійснюється глобальний перехід до іншої культури, яка відмовляється від своїх локальних зразків і наближається до особливого інтеграційного утворення, що не пориває з традиційними цінностями, проте враховує нові реалії, зумовлені появою новітніх засобів комунікації. Крім того, відхід від локальних культур – це і відхід від невиправдано абсолютизованих цінностей певного етносу, суспільства і перехід до цінностей, прийнятних для усього людства.

Список використаних джерел

- Богданова І. В. Сугестивний потенціал прецедентних одиниць в українському медійному дискурсі початку ХХІ ст. дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі гуманітарних наук за спеціальністю 035 Філологія. Вінниця, 2016. 191 с.
- Буднік А. О., Хижняк І. А. Прецедентні тексти як засіб формування комунікативної компетенції у мовно-літературній освіті майбутніх словесників. *Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology*. 2013. Vol. 7. С. 27–31.
- Deleuze G. *Difference and Repetition*. Columbia University Press New York. 1994. 367 p.
- Льченко О. А. Прецедентність як ознака текстів сучасної преси (на матеріалі метафоричних словосполучень). *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. Харків, 2012. Вип. 34. С. 97–100.
- Luhmann N. *Die Gesellschaft der Gesellschaft*. Frankfurt : Suhrkamp, 1997. S. 105–109.
- McLuhan M. *The Gutenberg Galaxy : the making of typographic man*. Toronto, Canada: University of Toronto Press. 1962. 299 p.
- Меркотан Л. Прецедентні тексти в системі інтертекстуальності: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01; Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2016. 20 с.
- Moles A., *Sociodynamics of Culture*. Editions Mouton, 1967. 246 p.
- Петренко А. С. Термінологічне уточнення базових понять прецедентності. *Українська мова*, 2019, № 4. С.112-121.
- Петренко А. С. Прецедентні феномени в заголовках сучасних засобів масової комунікації: джерела, структура, рецепція: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі гуманітарних наук за спеціальністю 035 Філологія (03 Гуманітарні науки). К., 2021. 332 с.
- Сюта Г. М. Текст як об'єкт пізнання і поняття теорії прецедентності. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. Дрогобич, 2017. С. 214 – 222.
- Степанюк А. В. Використання прецедентних феноменів у текстах української та англomовної реклами. Автореферат дипломної роботи на здобуття наукового ступеня магістра філології. Миколаїв. 2019. 16 с.
- Соловйова Т. О. Типологія та прагматика прецедентних феноменів в українськомовному політичному дискурсі 2014–2019 рр.: дисертація на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія (03 Гуманітарні науки). Киворізький державний педагогічний університет. Кривий Ріг, 2022. 236 с.
- Сахарук І. В. Прецедентні одиниці як засіб реалізації сугестії в українському медійному дискурсі. Філологічні студії: *Науковий вісник Криворізького національного університету: зб. наук. праць*. Вип. 13. Кр.Ріг, 2015. С. 337 – 345.
- Ташенко Г. В. Прецедентність як об'єкт дослідження когнітивно-дискурсивного перекладознавства. *Нова філологія*, 2017, Вип. 72. С.142-147.
- Habermas J. *The Structural Transformation of the Public Sphere*. Massachusetts: The MIT Press, 1991. 301 p.

References

- Bohdanova, I. V. (2016). Suggestive potential of precedent units in the Ukrainian media discourse of the early twenty-first century. dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in Humanities, speciality 035 Filolohiia. Vinnytsia. 191 p. (in Ukr.).

- Budnik, A. O., Khyzhniak, I. A. (2013). Precedent Texts as a Means of Forming Communicative Competence in the Linguistic and Literary Education of Future Linguists. *Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology*. Vol. 7. P. 27–31 (in Ukr.).
- Deleuze, G. (1994). *Difference and Repetition*. Columbia University Press New York. 367 p.
- Ilchenko, O. A. (2012). Precedent as a Feature of Contemporary Press Texts (on the Material of Metaphorical Phrases). *Bulletin of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University*. Kharkiv, Vol. 34. P. 97–100 (in Ukr.).
- Luhmann, N. (1997). *Die Gesellschaft der Gesellschaft*. Frankfurt : Suhrkamp. S. 105–109.
- McLuhan, M. (1962). *The Gutenberg Galaxy : the making of typographic man*. Toronto, Canada: University of Toronto Press. 299 p.
- Merkotan, L. (2016). Precedent texts in the system of intertextuality: PhD thesis: 10.02.01; Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi. 20 p. (in Ukr.).
- Moles, A. (1967). *Sociodynamics of Culture*. Editions Mouton. 246 p.
- Petrenko, A. S. (2019). Terminological clarification of the basic concepts of precedent. *Ukrainian language*, No. 4. P.112-121 (in Ukr.).
- Petrenko, A. S. (2021). Precedent Phenomena in the Headlines of Modern Mass Communication: Sources, Structure, Reception: Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy in the Humanities, speciality 035 Philology (03 Humanities). Kyiv. 332 p. (in Ukr.).
- Siuta, H. M. (2017). Text as an object of knowledge and the concept of precedent theory. *Native word in ethno-cultural dimension*. Drohobych. P. 214- 222 (in Ukr.).
- Stepaniuk, A. V. (2019). The use of precedent phenomena in the texts of Ukrainian and English-language advertising. Diploma thesis for the degree of Master of Philology. Mykolaiv.. 16 p. (in Ukr.).
- Soloviova T. O. (2022). Typology and pragmatics of precedent phenomena in the Ukrainian-language political discourse of 2014-2019: dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the speciality 035 Philology (03 Humanities). Kryvyi Rih State Pedagogical University. Kryvyi Rih, 236 p. (in Ukr.).
- Sakharuk, I. V. (2015). Case studies as a means of realizing suggestion in Ukrainian media discourse. *Philological Studies: Scientific Bulletin of Kryvyi Rih National University: a collection of scientific papers*. Issue 13. Kryvyi Rih, 2015. P. 337 – 345 (in Ukr.).
- Tashchenko, G. V. (2017). Precedent as an object of study in cognitive-discursive translation studies. *New Philology*, 72. C.142-147.
- Habermas, J. (1991). *The Structural Transformation of the Public Sphere*. Massachusetts: The MIT Press. 301 p.

MAYA, TRYNYAK – Doctor of Philosophy (D.Sc.),
Professor of the Department of Philosophy,
G. S. Scovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Kharkiv, Ukraine)
E-mail: Maya1973Trynyak@gmail.com
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4981-8535>

PRECEDENT IN THE NON-VERBAL PRACTICES OF THE CONTEMPORARY MEDIA SPACE: A PHILOSOPHICAL AND CULTURAL ANALYSIS

Abstract

In modern conditions, one of the key concepts of the communication space is media, which actualises the dependence of the semiotic organisation of the text on the format properties of the communication channel. Accordingly, the tools for creating a media text, the method and medium of its dissemination in the communication space are undergoing transformation. The ‘mosaic’ of the media environment is manifested in the change of the fundamental ideological guidelines and principles of creating a modern media message: the focus is shifting from the word to visualisation, sign, symbol, which are combined in a clip, fragmented presentation of information. The rapid development of interactive media and the creolisation of mass media discourse not only contribute to the creation of new cultural artefacts, but also new forms of precedent that require scientific understanding. The purpose of the study is to carry out a philosophical and cultural analysis of the phenomenon of precedent in the non-verbal practices of the contemporary media space. Research methodology: method of theoretical analysis, which allowed to present a scientific interpretation of precedent in the context of non-verbal practices of our time; descriptive method, which was used to describe the structural, semantic and functional features of the use of non-verbal precedent phenomena in the modern communication space; method of ontological analysis, which was used to study the essence and nature of precedent in the non-verbal dimension of the media space; hermeneutic method, which allowed to interpret and understand the f The generalisations presented in the article have led to the conclusion that the clip and ‘mosaic’ nature of the media environment actualises such non-

verbal means of communication as visualisation, sign, symbol, which have reference, imperative, and set a model for the communicative act. It is proved that a precedent phenomenon of this order is distinguished from these phenomena by its special emotional and cognitive significance. In other words, attempts to differentiate this concept are based on the understanding and recognition of different degrees of ‘rootedness’ of a precedent text in the mind, and, consequently, different degrees of its culture-creating potential. The practical significance of the study is to substantiate the connection between the phenomenon of precedent in the non-verbal practices of modern mass media and the cognitive experience of the public consciousness.

Key words: precedent, non-verbal communication practices, media space, sign, symbol, Internet meme.

© The Authors(s) 2024

This is an open access article under

The Creative Commons CC BY license

Received date 17.06.2024

Accepted date 07.07.2024

Published date 17.07.2024

How to cite: Майя, Триняк. Прецедентність у невербальних практиках сучасного медіапростору: філософсько-культурологічний аналіз. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 20 (97). P. 122–130.
doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2024-20-97-14>